

PREDSTAVITEV AVTORJA V ČEŠKIH IN SLOVAŠKIH ZNANSTVENIH BESEDILIH

Članek obravnava vprašanje, kako se znanstveni pisci predstavijo občinstvu, pri čemer se osredotoča na vloge oblik samoomembe v češkem in slovaškem znanstvenem pisanju. V znanstvenih besedilih je latinska retorična tradicija priporočala tako imenovano *pluralis modestiae* ali *pluralis auctoris* kot primerni jezikovni sredstvi samopredstavitve avtorja, saj naj bi izražali avtorjevo skromnost in nevsiljivost pri stiku z bralcem. V angleškem akademskem okolju so pisci to navado opustili in prevzeli bolj odgovorno predstavitev v 1. osebi ednine, »jaz«, pisci slovanskega jezikovnega in kulturnega okolja pa še vedno uporabljajo besedilni subjekt v 1. osebi množine, »mi«. Članek se osredotoča na propozicije z avtorsko množino v čeških in slovaških znanstvenih besedilih in oblikuje razlikovanje med njihovimi predstavniimi, interakcijskimi in besedilnimi funkcijami.

1 Uvod

Spontana komunikacija je v večini primerov egocentrična in subjektivnost je inherentna lastnost vsakega diskurza, tudi znanstvenih besedil, kljub »navidezni odsotnosti človeške vpletenosti« pri posredovanju znanstvenih informacij, ko bi morala »dejsstva govoriti sama zase«. Če na znanstveni diskurz pogledamo kot na primer družbene interakcije med avtorji in njihovo publiko, se nam porodi vprašanje, kako se pisci znanstvenih besedil predstavljajo publiki (poslušalcem ali bralcem), da bi o sebi ustvarili določen vtis in komunikacijsko situacijo opredelili ter jo nadzorovali skladno s svojimi cilji. Na razpolago imajo, ob številnih drugih sredstvih, kot so modalni glagoli in druga (meta)besedilna sredstva za izražanje stališča, oblike samoomembe, oblike naslavljanja in kombinacije obojih. Te oblike so v posameznih jezikih pogosto močno gramatikalizirane, v pripadajočih kulturah pa konvencionalizirane, posebej v ustni komunikaciji. Njihovo aktivno konstruktivno vlogo v pisnih besedilih so preučevali predvsem v literarnih besedilih, posebej v tistih, ki so napisana v 1. osebi ednine in temeljijo na vzajemnem delovanju med piscem in pripovedovalcem zgodbe in, občasno, na naslavljanju fiktivnega bralca in določanju njegovega položaja.¹

¹ V primerjavi z leposlovjem, pri katerem so v uporabi načela osvetljevanja, deavtomatizacije in igrivosti, fokalizacije in določenega gledišča, je akademsko pisanje veliko manj pestro in veliko bolj konvencionalizirano. Kljub temu zadnje čase na mnogo načinov izpodbijajo transparentnost znanstvenega jezika, začenši z spodkopavanjem t.i. *Ich-tabu* norm.

Razprava se osredotoča na funkcije oblik avtorjeve samoomele v znanstvenem diskurzu. Latinska retorična tradicija je kot ustrezni jezikovni sredstvi avtorjeve samopredstavitve za znanstvena besedila priporočala t. i. *pluralis modestiae* ali *pluralis auctoris*, saj izražata avtorjev skromni in nevsiljivi pristop k bralcu. Danes se avtorska navzočnost v znanstvenem besedilu giblje vse od avtorjeve popolne nevidnosti do očitne opaznosti.

Tudi če pritrdimo tezi, da imajo posamezni pisci različne pristope, in tudi če upoštevamo žanrske variacije, lahko opazimo razlike med posameznimi jeziki in kulturami, ki jih je treba raztolmačiti ali vsaj upoštevati. Če se pisci s slovanskim jezikovnim in kulturnim ozadjem še vedno držijo besedilnega subjekta v 1. osebi množine (*mi*), so ga v angleškem znanstvenem okolju zamenjali z bolj odgovorno predstavitvijo subjekta v 1. osebi ednine (*jaz*) (Duszak 1997, Cecchetto, Stroinska 1997, Vassileva 2000, Yakhontova 2002 in drugi). Članek vsebuje primere iz čeških in slovaških znanstvenih besedil, ki ilustrirajo analizirano značilnost. Namen članka je preučiti možne retorične motive in kognitivne posledice različnih predstavitev znanstvenih informacij in vpliv kulturnega okvira na izbiro predstavitve.

2 Etnični okvir avtorske samopredstavitve v znanstvenih besedilih

Pri vsakem preučevanju znanstvenega diskurza je treba upoštevati napetost med nasprotujočima si predpostavkama:

- a) znanstveni diskurz je univerzalen in nima človeških lastnosti, saj dejstva govorijo sama zase,
- b) znanstveni diskurz je kulturno-specifičen; zaznamuje ga govorec, saj ravno govorec tvori posredovana dejstva.

Obe predpostavki se ozirata k starogrški retorični tradiciji: Aristotelovo retoriko so razumeli kot umetnost, ki »uveljavlja resnico«, v nasprotju s sofistično retoriko, ki se je razvila kot umetnost, ki »uveljavlja govorca« (Baldwin 1928: 3). Če želimo uskladiti obe nasprotujoči si predpostavki in zadovoljiti Aristotelovo zahtevo po *etosu*, je treba upoštevati žanrsko razlikovanje znotraj akademskega diskurza (vključno z razliko med eksaktnimi znanostmi in humanističnimi vedami) in »ustrezno interpretirati« organizacijsko vlogo pišočega raziskovalca. Kakor to formulirajo Latour in Woolgar (1979) in Hunston (1994): »Rezultat konstrukcije nekega dejstva je v tem, da se drugim zdi nekonstruirano; rezultat retoričnega prepričevanja tistih, ki dvomijo, je v tem, da so prepričani, da jih niso prepričali (Latour in Woolgar 1979: 240). Z drugimi besedami, prepričevanje bo prepričljivo, če bo delovalo zgolj kot reportaža« (Hunston 1994: 193).

Poglavitno jezikovno sredstvo objektivnega poročanja so glagoli, ki vršilca dejanja postavljajo v 3. osebo (*podatki kažejo*), pa tudi različne neosebne, pasivne in povratne strukture, modalni glagoli, generične oblike (*človek*) itd., ki le posredno kažejo na človeški subjekt. Nekateri raziskovalci izločijo vse, kar bi utegnilo veljati za subjektivno, predvsem vsakršno referenco nase, na svoje epistemološko in deontološko delovanje, npr. »lokus, kjer subjekt enunciacije organizira lastno delo, predvideva ovire in opravlja teste« (Greimas 1990: 30). Ti avtorji se umaknejo v

ozadje in na videz »uveljavljajo resnico« (O njihovi posredni navzočnosti v besedilu piše Cecchetto, Stroinska 1997). V čeških in slovaških člankih in še pogosteje v ruskih besedilih se dogaja, da pisec sebe omenja v 3. osebi ednine. (*avtorica se domnívá ... , автор хотел бы настаивать на том...*). Drugi raziskovalci sebe omenjajo bodisi kot člane znanstvene skupnosti (in pri predstavitvi dejstev uporabljajo 1. osebo množine – *mi*) ali pa se sklicujejo neposredno nase (in uporabljajo 1. osebo ednine – *jaz*).²

3 Retorične konvencije in njihove funkcije: avtorska množina in ednina

Avtorska samopredstavitev, ki jo priporoča že latinska retorična tradicija, *pluralis modestiae* ali *pluralis auctoris*, je v češkem in slovaškem okolju doslej veljala za temeljno, češ da je primerno skromna in nevsiljiva. Prevladuje v čeških in slovaških znanstvenih besedilih, vključno z jezikoslovnimi besedili. Če pa starejša jezikoslovna besedila primerjamo z novejšimi (celo v tako kratkem obdobju, kot je preteklo desetletje), je očitno, da se množinski vidik nekaterih avtorjev umika vidiku avtorskega subjekta izraženegega z ednino (avtorski *jaz*). To se nedvomno dogaja pod vplivom anglosaksonskih norm znanstvene komunikacije, po katerih edninski vidik prevladuje nad množinskim. Pri preučevanju kontrastivne retorike (prim. Duszak 1997; Cecchetto, Stroinska 1997; Vassileva 2000; Yakhontova 2002; Čmejrková 2006 primerja avtorske konvencije v čeških in angleških besedilih, Čmejrková v tisku pa češka in ruska jezikoslovna besedila) je bilo sorazmerno veliko pozornosti posvečene temu pojavu in medkulturnim razlikam pri razumevanju tega, kaj v dani skupnosti velja za primerno. Analiza te formalne značilnosti, ki je na videz površinska in na prvi pogled nepomembna, nam omogoča vpogled v strukturo znanstvenega besedila in interpretacijo avtorjevih strategij, izmed katerih so mnoge gotovo nenamerne, druge pa premišljene.

Analize jezikoslovnih besedil kažejo, da je na nekaterih mestih v besedilu možna prosta izbira med množinsko in edninsko predstavitvijo avtorskega subjekta; izbira ene ali druge oblike je izključno konvencionalnega značaja in izbrano obliko je mogoče zamenjati z drugo, ne da bi pri tem prišlo do kakršnega koli pomenskega premika: če avtor omenja sebe in lastna pretekla in prihodnja besedila, npr.: ***Jak jsem již při jiných příležitostech vyložil, lze procesuální modelování řeči ve stručnosti charakterizovat následujícím způsobem ... [Kakor sem prikažal ob drugih priložnostih, je procesno oblikovanje govora možno na kratko opisati na naslednji način ...]*** (Kořenský 2005: 5) ali pa ***Ako sme už viackrát konštatovali v osobitných štúdiách ... [Kakor smo v svojih razpravah že večkrat omenili ...]*** (Ondrejovič 2005: 196) ali ***Diskusiu s ďalšími podobnými hlasmi vedieme v práci Jazyk, veda o jazyku, societa, ktorú práve odovzdávame do tlače*** (Ondrejovič 2005, 198) [*V razpravi Jezik,*

² Uporaba osebnega vidika ne pomeni, da v znanstvenih besedilih mrgoli osebnih zaimkov. V češčini in slovaščini, kakor tudi v slovenščini in drugih slovanskih jezikih, glagolske oblike v 1. osebi ednine in množine (*jaz, mi*) določajo pregibne končnice osebnih glagolskih oblik, npr. *myslím, я думаю* [mislim] v primerjavi z *myslíme, мы думаем* [mislimo]. Razlika med češčino in slovaščino na eni strani in ruščino na drugi pa je v odsotnosti oziroma navzočnosti izraženegega osebk: češčina in slovaščina sta jezika, pri katerih osebk ni treba izraziti, v ruščini pa povedne glagolske oblike spremlja zaimek (*мы отметим*) in te oblike prevladujejo nad oblikami *отметим, donычим*, ki so značilne za velelni in vezni naklon.

znanstvena študija jezika, družba, ki jo pravkar *oddajamo v objavo, diskutiramo z drugimi podobnimi glasovi*] (Ondrejovič 2005: 198). V navedenih primerih edninsko obliko lahko zamenjamo z množinsko in obratno; izbira ene ali druge določa konvencija ali naklonjenost avtorja enemu ali drugemu načinu reference. Na drugih mestih v znanstvenem besedilu je množinski ali edninski izraz avtorskega subjekta omejen z obravnavano temo. Na splošno lahko o teh primerih povemo le to, da kolektivni *my* (*mi*) vključuje avtorski subjekt in druge subjekte, razlogi za to, zakaj so vključeni drugi subjekti in na kakšni osnovi, in celo to, kakšni so ti subjekti, pa se razlikujejo.

4 Predstavne, interakcijske in besedilne funkcije propozicij avtorskega subjekta

Posamezne propozicije v znanstvenem besedilu imajo razlikujoče se funkcije. Če uporabimo Hallidayev (1971) model treh funkcij jezika, tj. predstavne, interakcijske in besedilne, lahko s pomočjo te diferenciacije (in z zavestjo, da se dve ali vse tri funkcije delno prekrivajo) identificiramo tri možne uporabe propozicij z avtorsko množino in ednino.

4.1 Predstavna funkcija

Z vidika vključujočega avtorskega *mi* imajo nekatere trditve v besedilu predstavno funkcijo. Kolektivni *mi* se nanaša na predmet raziskave, ki v jezikoslovnih besedilih pomeni ljudi in njihove jezikoslovne aktivnosti, to so uporabniki jezika, komunikacijski partnerji, govorci jezika na splošno in govorci določenega jezika. Avtor je v kolektivni *mi* vključen kot član skupnosti, ki je analizirana v besedilu, tj. jezikovne skupnosti:

Mateřskému jazyku **se učíme** přirozenou cestou na základě imitace mluvy blízkých i vědomě (spisovnému jazyku) ... [Maternega jezika **se učimo** samodejno s posnemanjem govora ljudi v svoji bližini, pa tudi zavestno (standardni jezik)...] (Krčmová 2005: 73.)

Ravno predstavna funkcija legitimizira dokaj razširjeno uporabo tovrstne množinske propozicije v jezikoslovnih besedilih (enako razširjena je tudi v humanistično usmerjenih besedilih). V mnogih primerih množinske oblike *mi* ne bi bilo smiselno zamenjati z edninsko *jaz* (glej primer zgoraj). Včasih pa je takšna zamenjava vendarle mogoča, če želi avtor splošno trditev o govornem vedenju demonstrirati s primerom lastnega vedenja:

S těmito ohledy **mohu například použít** slovosledu (1a) nebo (1b): (1a) Za chvíli musím jít. (1b) Musím za chvíli jít. [Upoštevajoč te preudarke **lahko** na primer **uporabim** besedni red (1a) ali (1b): (1) Vsak čas moram oditi. (1b) Oditi moram vsak čas.] (Štícha 2005: 298.)

V drugih primerih – in ti so najpogostejši v jezikoslovnih in humanistično usmerjenih besedilih – se vidik kolektivnega *mi* ne nanaša na aktivnosti govorne skupnosti (tiste, ki je predmet raziskave), temveč na aktivnosti tistih, ki raziskujejo, tj. jezikoslovcev. S pomočjo množinskega vidika avtor sebe vključuje tako v domačo kot mednarodno jezikoslovni skupnost ... in govori v njihovem imenu:

Po niekoľ'ko ročných diskusiách o slovenskej gramatike **sme sa v slovakistike nedopracovali** k jej jednotnej a všeobecne akceptovanej koncepcii. [Po večletnih razpravah o slovaški slovniči, na področju slovaške filologije **nismo prišli** do enotnega in splošno sprejetega zaključka.] (Sokolová 2005: 284.)

Avtorski *mi* na tem mestu lahko pomeni mi znanstveniki, mi lokalni jezikoslovci, mi teoretiki, mi praktiki, mi strokovnjaki na tem ali onem področju, mi zagovorniki te ali one metodologije, mi, ki o jeziku razmišljamo na ta ali oni način, mi slovničarji, mi strokovnjaki za stilistiko, mi ljudje, ki jih zanima to ali ono področje jezika in podobno:

Tam, kde je předmětem studia celý text jako součást komunikace, **narážíme na** daleko výraznější **meze**. Meze, které **bychom si měli uvědomit, abychom je mohli pojmenovat, vysvětlit a posléze překonávat**. [Kjer je predmet preučevanja kot del komunikacije celotno besedilo, **naletimo na** veliko bolj presenetljive **ločnice**. Ločnice, ki se **jih moramo zavedati, da jih lahko poimenujemo, jih pojasnimo in slednjič premagamo**.] (Krčmová 2005: 73.)

Pogosta raba množinske oblike je povezana z avtorjevimi poskusi formuliranja teze na določenih ravni splošnosti. V razpravah, ki so naravnane kontrastivno, to tendenco pojasnjuje dejstvo, da se češki in slovaški avtorji, kakor tudi jezikoslovci, ki pišejo v drugih slovanskih jezikih, prilagajajo intelektualnemu slogu, pri katerem je pomembno »prizadevati si za soglasje publike na abstraktnih, teoretičnih področjih kontemplacije« (Vassileva 2000: 79).

Avtorjeva predpostavka, da naj bi se bralci v splošnem strinjali z njim, je lahko tudi zmotna, če diskurzivna skupnost nima skupnega jezika, področja zanimanja, če je razdeljena generacijsko, kulturno in podobno, tj. če ne razmišlja na podoben način kot avtor. Kljub temu avtorji predvidevajo takšno soglasnost, predvsem v argumentacijskih delih besedila: pridobiti si skušajo podporo članov diskurzivne skupnosti, jih prepričati v lastno stališče in v pravilnost svojih zaključkov. Svoje poglede ekstrapolirajo (v večini primerov upravičeno) drugim članom jezikovne skupnosti:

Každá lingvisticky opřená interpretace materiálu je přesvědčivá, **sami se však přistihujeme** při tom, že (typově) tutěž věc **jsme schopni interpretovat** různě, že **s cizími interpretacemi se shodujeme nebo je naopak odmítáme** atd. [Vsaka jezikoslovna interpretacija gradiva je prepričljiva, vendar **se pogosto zalotimo**, kako isto stvar (vrsto stari) **interpretiramo** na različne načine, bodisi tako da **soglašamo z interpretacijami drugih ali nasprotno, da jih zavračamo** itd.] (Krčmová 2005: 72–73.)

Vključujoče formulacije, ki se nanašajo na celotno skupnost, ne temeljijo zgolj na povedku v prvi osebi množine, marveč tudi na rabi svojilnega zaimka *náš* (*naš*): *naše země, naše kultura, náš jazyk, naše lingvistika, naše jazykové vědomí* [*naša dežela, naša kultura, naše jezikoslovje, naša jezikovna zavest*] in podobno.

Zde **nám naše řečová zkušenost** praví, že pozice adverbia před slovesem je obvyklá a základní, kdežto pozice obrácená (Eva se rozesmála hlasitě) je sice principiálně možná, avšak neobvyklá. [**Naše jezikoslovno izkustvo nam govori**, da je osnovni in običajni položaj prislova pred glagolom, položaj za glagolom (Eva se je zasmejela glasno), pa je načelno mogoč, a neobičajen.] (Štícha 2005: 2999.)

4.2 Interakcijska funkcija

Avtorjevo pogajalsko razmerje z bralcem glede tega, ali bo sprejel predstavljene propozicije in teze, se lahko odraža tudi v obliki naslavljanja. Nazorno navodilo bralcu (oz. bralcem), naj sodeluje v procesu avtorjevega mišljenja, naj sledi avtorjevi raziskovalni poti in se pridruži njegovim zaključkom, se ne izraža samo z vključujočim povednim naklonom, temveč tudi z velelnikom, z »vabilom« (Swales 1990: 107). Vabila so običajna tudi v besedilih anglosaksonskih avtorjev (prim. formulacijo *let us ...*), priljubljena pa so tudi v besedilih čeških in slovaških avtorjev:

Porovnajme opis lexikálneho významu »kôň« v troch výkladových slovníkoch. [Primerjajmo parafráze leksikálneho pomena besede »kôň« (konj) v treh enojezičných slovarjih.] (Dolník 2005: 12.)

Odhlédněme teď od obsahu a **soustředěme** se na výrazové prostředky. [**Preusmerimo** zdaj pozornost od obravnavane teme k izraznim sredstvom.] (Krčmová 2005: 75.)

Formulacije, ki vsebujejo vključujoči *mi*, nimajo le izrazite interakcijske funkcije, temveč imajo hkrati tudi besedilno funkcijo, saj uvajajo nove teme ali nove dele besedila, odpirajo pot interpretacijam, določeni misli in podobno:

Poukážme při tejto příležitosti aspoň na některé rozdíly mezi **našou** klasickou dialektologií a sociolingvistikou. [**Naj** ob tej príložnosti **opozorimo na** vsaj nekaj razlik med **našim** klasičným narečjeslovjem in sociolingvistikou.] (Ondrejovič 2005: 201.)

Besedilo tu razumemo kot običajno diskurzivno aktivnost avtorja in bralca oz. bralcev. Enako je tudi v primeru besedilnih funkcij vključujočega *mi*.

4.3 Besedilna funkcija

V vrsti besedilnih dejanj avtorji pojasnjujejo svoj način interpretacije in bralca oskrbijo s ključem do tega, kako naj bere besedilo. Ne bom navajala podrobnega seznama besedilnih operacij, s katerimi avtorji seznanjajo bralce, pač pa bom predstavila več primerov, ki pričajo o tem, da imajo češki pa tudi slovaški avtorji raje vidik avtorske množine *my* (*mi*). Le nekateri avtorji v teh primerih uporabljajo tudi avtorski *jaz*. Začela bom s primeri množinskega vidika, s katerim avtorji navajajo svoje cilje v različnih verjetnih prihodnjih dejanjih:

V tomto příspěvku **budeme** tento princip **sledovat** ako základ stavby lexikálního významu ... [V tem prispevku **si bomo** to pravilo **ogledali** kot osnovo za tvorjenje leksikálneho pomena ...] (Dolník 2006: 10.)

Po označení teoretických východisk **ukážeme** náš přístup na řešení některých vybraných problémů ... [Ko **bomo predstavili** teoretična izhodišča, **bomo demonstrirali** naš pristop k reševanju mnogih izbranih problemov ...] (Blanár 2006: 32.)

Enako običajna je raba vključujočega *mi* pri dejanjih, usmerjenih v preteklost, in pri formuliranju zaključkov:

V závere **zrekonštruujeme** pojmový základ a logickú líniu prechádzajúceho výkladu. [V zaključku **bomo rekonstruirali** konceptualno osnovu in rezoniranje iz predhodnih razprav] (Dolník 2005: 17.)

Nateraz **rezumujeme**: jedným z prejavov prirodzenosti v ontogenéze morfologie je preferencia prototypových reprezentantov v prototypových funkciach. [**Povzemimo**: eden od izrazov spontanosti pri ontogenezi morfologije je preferenca prototipskih predstavnikov v prototipskih funkcijah] (Kesselová 2006: 52.)

Vključujoči *mi* se najpogosteje pojavlja pri dedukciji, postavljanju domnev in sklepanju zaključkov:

Ak **hovoríme**, že slovenská jazykoveda zachytila echo uvedenej paradigmatickej zmeny, **rozumieme** tým, že sa tak stalo v systematickejšej podobe v porovnaní s väčšinou európskych krajín s istým oneskorením ... [Ko **rečemo**, da je slovaško jezikoslovje ujelo odmev omenjenih paradigmatických sprememb, s tem **mislimo**, da se je v primerjavi z večino evropských štátov to zgodilo v bolj systematických oblikách z določením časovným zamikom ...] (Ondrejovič 2005: 197.)

Če ima avtorski *mi* »zgoj« besedilno funkcijo, kot v primeru:

Prvý aspekt **budeme demonštrovať** poukazom na radiáciu silu tohto princípu vo vzťahu k stavbe lexikálneho významu. [Prví vidík **bomo demonstrirali** tako, da **bomo pokazali** na vodilno moc tega pravila v rozmeru do tvorby leksikálneho pomena.] (Dolník 2006: 11),

ga lahko brez težav nadomestimo z edninskim vidikom, kakor sem že omenila zgoraj. Izbira je odvisna od avtorjevih navad in preferenc:

Na úvod stručne **vysvetlím** dva kľúčové pojmy vo svojom príspevku. [Za začatok **bom** na kratko **pojasnil** kľúčna koncepta, ki ju obravnavam v príspevku.] (Dudok 2005: 123.)

Záverom len toľko: pro osvetľovaní nastolených otázok **som** v komplexnom riešení **uplatňoval** metodický postoj z pozícií onomastiky. [Za zaključek pa le to: za osvetlitev postavljených vprašanj **sem** v komplexnejšom riešení **uporabil** metodický prístup s pozíciou onomastiky.] (Blanár 2006: 37.)

Prednostno rabo zaimka *jaz* je mogoče razumeti tudi kot neposreden vpliv priročnikov za znanstveno pisanje v angleščini in teoretičnih razprav o naravi znanstvenega diskurza: »... zavračamo idejo, da je znanstveno pisanje objektivno in neosebno ... Prevzemanje odgovornosti za svoje ideje človeka zavezuje k verodostojnosti. Zaimek *jaz* te sili, da pišeš o svojih zamislih, razmišljanjih in prepričanjih.« (Ivanič, Simpson 1992: 144.)

Avtorska ednina v čeških in slovaških znanstvenih člankih je bolj običajna v tistih besedilnih dejanjih, ki izražajo avtorjevo mnenje, v referencah na avtorjevo koncepcijo in avtorjeve definicije pojavov:

Za jazykový atraktor **považujem** taký jazykový výraz ... [**Menim**, da je takšen jezikovný výraz jazykovný atraktor ...] (Dudok 2005: 123.)

Avtor izbere avtorsko ednino tudi takrat, ko ne omenja le lastnega besedilnega subjekta, ampak tudi lasten biografski oziroma raziskovalni jaz itd.

Předesílám, že bych se v tomto příspěvku **chtěla vyhnout** jakémukoli moralizování, **které mi nepřísluší a je mi zcela cizí**. [V tem prispevku **vnaprej izjavljam**, da **bi se rada izognila** kakršnemu koli moraliziranju, **ki ni primerno in mi je popolnoma tuje**.] (Hoffmannová 2005: 39.)

Če pa se po drugi strani avtorji želijo izogniti takšnemu edninskemu vidiku, lahko, kakor sem že omenila, o sebi govorijo tudi v tretji osebi:

Zkušenost z práce se studenty, kde **autorka tohoto příspěvku** uvedenou metodu v seminářích stylistiky českého jazyka od 80. let **vypracovávala**, ukazuje její nosnost. [Izkušnje dela s študenti demonstrirajo uporabno vrednost opisane metode, ki jo je **avtorica tega prispevka začela razvijati** v osemdesetih letih pri seminarjih iz stilistike češkega jezika.] (Krčmová 2005: 76.)

5 Razprava

Predstavitev avtorja v znanstvenem besedilu se seveda oblikuje tudi drugače kot s samoomembo. Če sledimo predstavnim, interakcijskim in besedilnim funkcijam avtorskih propozicij, izraženih v prvi osebi, vidimo, kaj avtor v resnici počne z besedilom, kako uvaja teme in kako jih razvija, kako jih argumentira in kako razmišlja. Naklonjenost avtorskemu *mi* v čeških in slovaških besedilih je povezana z dokaj visoko ravnijo kontemplacije v teh besedilih, prek tehtanja možnosti (običajne so formulacije, kot *jestliže ..., pak ... (če ..., potem ...)*) in hipotetične narave mnenj, katerih izraz krepí modalizirano naravo tez.

Spominaný příklad dobře znázorňuje stopu tohto pôdorysu: **keď zjednotíme** množinu komponentov z troch opisov, **zreteľne sa nám ukazujú** príznaky zodpovedajúce prirodzenej orientácii ... [Primer dobro ilustrira osnovni okvir tega vzorca: **če združimo** zbir sestavnih delov treh parafraz, **se nam jasno pokažejo** znaki odgovarjajoče naravne orientacije ...] (Dolník 2005: 13.)

Ak sa však vzdialime od jazykovej komplexity a **ponoríme sa** do čiastkového problému, situácia nie je taká neprehľadná a zmätočná. [Če pa **se oddaljimo** od komplexnosti jezikoslovja in se poglobimo v posamezen problem, situácia ni tako netransparentna in nepregledna.] (Dudok 2005: 124.)

Ak sa však na jazyk pozeráme z aspektu jeho používania, v jeho zmätočnom stave je už zakotvený aj aktuálny poriadok. [Če pa **gledamo** na jezik z vidika rabe, vidimo, da je urejenost v njegovi kaotičnosti.] (Dudok 2005: 128.)

Ak by sme mali toto postavenie vyjadriť trochu súčasnejšou metaforou, **mohli by sme to formulovať** aj tak ... [Če **bi morali** to stanje izraziti s sodobno metaforo, **bi jo lahko formulirali** tudi takole ...] (Ondrejovič 2005: 198.)

Češka in slovaška jezikoslovna besedila imajo v tem pogledu precej skupnih lastnosti (češka besedila so analizirana s stališča modalnosti v Daneš, Čmejrková 1997 in Čmejrková, Daneš 1997), kar je posledica večletnih stikov in skupne pripadnosti

srednjeevropskemu intelektualnemu slogu. Ta slog je sedaj seveda podvržen opaznemu vplivu anglosaksonskih komunikacijskih norm, za katere je značilen edninski vidik, osebni avtorski subjekt in dokaj odločna formulacija posameznih ugotovitev. (To je najbolj očitno v besedilih žanra »študije primerov«, ki jih je mogoče primerjati – če si izraz izposodimo pri Galtungu 1981, 1985 – z majhnimi piramidami z močnim podnožjem, ki se lahko kosajo z velikimi piramidami združenih intelektualnih konceptov). Zato ni naključje, da avtor ednino samodejno uporablja, ko govori o lastnem zbiru gradiva, o delu z jezikovnim korpusom, o komponentni analizi ali konkretni metodi:

Provedl jsem řadu sond do korpusu SYN 2000, týkajících se slovosledných struktur s adverbem v bezprostřední posloupnosti se substantivem a slovesem na začátku věty. Rešerše jsem omezil na nekvalifikační adverbia vyjadřující různé okolnosti (časové, místní aj.) nebo významy modální. Zjišťoval jsem přitom frekvenci struktur různé obecnosti ... [Opravil sem vrsto sondiranj korpusa SYN 2000 in ugotavljal besedni red struktur, pri katerih prislov stoji takoj za samostalnikom in glagol na začetku povedi. Raziskavo sem omejil na nedoločne prislove, ki izražajo različne okoliščine (čas, kraj itd. ali modalnost). Pri tem sem preučil pogostnost struktur s skupnimi lastnostmi na različnih ravneh ...] (Štícha 2005: 300.)

Ko taisti avtor formulira bolj splošne zaključke, ga izrazni instinkt spodbudi k izbiri množinskega vidika:

Studujeme-li český slovosled kontrastivně se slovosledem německým, **zjistíme**, že v němčině jsou poměrně běžné věty, v nichž jsou kvalifikační adverbia tematizována i tehdy, mají-li substantivní podmět na konci nebo uprostřed věty v postpozici za slovesem. [Če češki besedni red **primerjamo** z nemškim, **ugotovimo**, da so v nemščini dokaj pogoste povedi, pri katerih so določni prislovi tematizirani celo tedaj, ko je samostalniški osebik na koncu povedi in na sredini povedi v položaju za glagolom.] (Štícha 2005: 300.)

Zanimivi so statistični kvantitativni podatki o tem, koliko edninskih in množinskih propozicij se pojavlja v besedilih avtorjev iz različnih jezikovnih in kulturnih skupnosti. Ti kažejo na veliko prevlado edninskih propozicij med anglosaksonskimi avtorji, predvsem v uvodnih in zaključnih delih besedila, medtem ko v osrednjih argumentativnih delih besedila tudi anglosaksonski avtorji uporabljajo vključujoči množinski vidik (prim. Vassileva 2000). Ta informacija tudi priča o različnih rabah znanstvenega pisanja, ki se razlikuje po različnih jezikih in kulturah, po različnih ciljih, ki si jih zastavljajo avtorji, in različnih intelektualnih slogih.

V pričujočem prispevku me ni zanimala kvantitativna analiza avtorskih strategij (kvantitativne podatke o čeških jezikoslovnih besedilih najdete v Čmejrková 2006 in v tisku). Poskusila sem dognati razmerje med češkim znanstvenim izrazom (tistim, ki zadeva predstavitev avtorja znanstvenega besedila) in slovaškim znanstvenim slogom. Osredotočila sem se na besedila, zbrana v zborniku *Jazyk a komunikácia v súvislostiach [Kontingenca jezika in komunikacije]* (2005), v katerem so drug ob drugem prispevki čeških in slovaških avtorjev. Opravičujem se avtorjem, ker sem njihove članke brala (med drugim, a ne izključno) z opisanega analitičnega vidika in prosim za razumevanje tiste, ki jih citiram.

Prevedla Nina Grahek Križnar
nina.grahek-kriznar@guest.arnes.si

Literatura

Baldwin, Ch. S., 1928: *Medieval Rhetoric and Poetic (to 1400)*. New York: Macmillan.

Cecchetto V., Stroinska, M., 1997: Systems of reference in intellectual discourse: a potential source of intercultural stereotypes. Duszak, A. (ur.): *Intellectual Styles and Cross-Cultural Communication*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 141–157.

Čmejrková, S. in Daneš, F., 1997: Academic writing and cultural identity: The case of Czech academic writing. Duszak, A. (ur.): *Intellectual Styles and Cross-Cultural Communication*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 41–62.

Čmejrková, S., 2006: Variation in academic discourse: the authorial presence. Doleschal, U. in Gruber, H. (ur.): *Academic Writing in Languages other than English. Wissenschaftliches Schreiben abseits des Englischen »Mainstreams«*. Frankfurt am Main, Innsbruck: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften. 21–57.

Čmejrková, S., v tisku: Intercultural issues of academic writing: forms of the authorial self-reference in Russian and Czech scientific texts. *Wiener Slawistischer Almanach*.

Daneš, F. in Čmejrková, S., 1997: Territoriale und kooperative Prinzipien in der Wissenschaftssprache. Höhne, S. in Nekula, M. (ur.): *Sprache, Wirtschaft, Kultur: Deutsche und Tschechen in Interaktion*. München: Iudicium. 163–188.

Duszak, A. (ur.), 1997: *Intellectual Styles and Cross-Cultural Communication*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.

Galtung, J., 1981: Structure, culture, and intellectual style: An essay comparing saxonie, teutonic, gallic and nipponic approaches. *Social Science Information* 6. 817–856.

Galtung, J., 1985: Struktur, Kultur und intellektueller Stil. Wierlacher, A. (ur.): *Das Fremde und das Eigene*. München. 151–193.

Greimas, A. J., 1990: *Narrative Semiotics and Cognitive Discourse*. London: Printer Publishers.

Halliday, M. A. K., 1971: Linguistic structure and literary style: an inquiry into language of Wiliam Golding's *The Inheritors*. Chatman, S. (ur.): *Literary Style: A Symposium*. New York and London: Oxford University Press. 332–4.

Hunston, S., 1994: Evaluation and organization in a sample of written academic discourse. Coulthard, M. (ur.): *Advances in Written Academic Discourse*. London/New York: Routledge. 191–218.

Ivanič, R. in Simpson, J., 1992: Who's who in academic writing? Fairclough, N. (ur.): *Critical Language Awareness*. London: Longman. 141–173.

Latour, B. in Woolgar, S., 1979: *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*. Beverly Hills: Sage.

Swales, John M., 1990. *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vassileva, I., 2000: *Who is the Author? A Contrastive Analysis of Authorial Presence in English, German, French, Russian and Bulgarian Academic Discourse*. Sankt Augustin: Asgard.

Yakhontova T., 2002: »Selling« or »telling«? The issue of cultural variation in research genres. Flowerdew, J. (ur.): *Academic Discourse*. Edinburgh/London: Pearson Education. 216–232.

Viri

Jazyk a komunikácia v súvislostiach (Language and communication in contingency) 2005. Bratislava: Univerzita Komenského.

Blanár, V., 2005: Od deskripce k explanácii v onomastike. *Jazyk*... 29–38.

Dolník, J., 2005: Princíp orientačnej preferencie. *Jazyk*... 10–18.

Dudok, M., 2005: Inovačné traktory a bifurkačné procesy v jazyku. *Jazyk*... 123–130.

Hoffmannová, J., 2005: K lingvistické etice, axiologii, ekologii. *Jazyk*... 39–48.

Kesselová, J., 2005: K princípu prirodzenosti v ontogeneze morfologie. *Jazyk*... 49–58.

Kořenský, J., 2005: Od deskripce k explanaci v procesuálním modelování řeči. *Jazyk*... 5–9.

Krčmová, M., 2005: Od deskripce k poznání obecného ve stylistice. *Jazyk*... 71–79.

Ondrejovič, S., 2005: Polemika s polemickými hlasmi o slovenskej sociolingvistike. *Jazyk*... 195–205.

Sokolová, M., 2005: Koncepcia slovenskej korpusovej morfosyntaxe. *Jazyk*... 284–296.

Štícha, F., 2005: Vztah slovosledu fixního a aktuálního: sondy do ČNK. *Jazyk*... 297–307.